

Jak jsem se učil poznávat a uznávat autoritu Písma

Jaroslav Vokoun

Presbyterní konference Západočeského seniorátu ČCE
21. září 2024 v Teplé

Obsah

1 Na počátku něco jako obrácení	2
2 Mírné evangelium v mezích našich názorů a představ	2
3 Strategie výkladu Písma v mezích našich představ	3
4 A ještě jedno obrácení	3
5 Autorita Písma	4
6 Autorita Písma nebo autorita profesorů biblistiky?	5
7 Autorita Písma – jde víc o praxi než o teorii	5
8 Autorita se nedokazuje, ale respektuje	6
9 Obecně platné zkušenosti	7

1 Na počátku něco jako obrácení

Jako mladý kazatel jsem měl samozřejmě plnou hlavu i srdce toho, co jsem považoval za potřebné v kázání říci. Po několika letech kázání se mě ale zmocnil neblahý pocit, že vím předem, co chci sdělit, jaké poselství chci předat, a že vykládám Písmo tak, aby se shodovalo s tím, co chci říci, se zvěstí, kterou chci předat. Mladá generace se oprávněně vymezuje vůči starší, a zdálo se, že to, co bylo tehdy nové a překvapivé, „Vlastně to Písmo také říká“ – navzdory tomu, jak se obvykle vykládalo (to byla nejen moje typická věta). Nový překlad přeložil vyprávění o stvoření tak, že Hospodin stvořil bytost muži rovnou, tak tu vlastně máme rovnoprávnost žen už od počátku, uložil člověku, aby zahradu Eden obdělával a střežil, takže vlastně ekologie. Problém nebyl v tomto výkladu, ale v nedobřím pocitu, že Písmo slouží mé zvěsti, potvrzuje ji, ale neutváří a neinspiruje. V podstatě mohu říct jen to, co už jsem věděl, než jsem otevřel Písmo.

Bývali jsme tehdy staršími kolegy upozorňováni na rozdíl exegeze – vykládání biblického textu a eisegeze – vkládání našich myšlenek do textu. To druhé bylo špatně a musel jsem si přiznat, že to nejednou dělám. Chtělo to tedy obrátit směr, od vkládání do Písma k výkladu Písma.

2 Mírné evangelium v mezích našich názorů a představ

Možná jste slyšeli o Kantovi, filosofovi osvícenské epochy. Kant napsal jednu důležitou knížku, která ještě stále ovlivňuje křesťanstvo, řekl bych: bohužel: Náboženství v mezích rozumu (Die Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft). Tak nějak podobně to platilo pro mou četbu Písma a kázání – byla uzavřena v mezích daných mými názory, zkušenostmi atd.

Snažil jsem se v posledních týdnech rozpomenout, co to tehdy bylo za meze – co jsem nejen já, ale mnozí jiní na sklonku komunismu zastávali za pozici. Před časem jsem ostatně viděl u jedné osobnosti naší církve, že v tomto myšlenkovém světě stále žije, takže to není jen minulost. Ale chci zdůraznit, že nejde o to, že co teď uvedu, bylo nutně špatné – jde o to, že to limitovalo můj výklad Písma.

Mé tehdejší myšlení bylo určitě utvářeno osvícenstvím 18. století, což je pro ČCE typické (ledacos o tom napsal Hromádka), v zásadě osvícenský humanismus, ale tehdy to mělo i určitý politický náboj – volnost, rovnost (rovnostářství), tolerance – v komunistické totalitě, už tedy notně upadající ...

Žil v nás duch liberalismu 19. století, což v totalitní společnosti nebylo marné, měli jsme sklon vykládat Písmo proti vládnoucímu režimu (a samozřejmě těžký problém s místy, kde se mluví o poslušnosti světské moci; Řím 13 by radši v Písmu nemělo být 😊 ...) a vůbec averzi vůči poslušnosti (proti spiritualitě Broučků, co poslušně zmrzli).

Samozřejmě k tomu patřilo i osvícenské odmítání toho, co se zdálo tmářské, dogmatické, fundamentalistické... To my už nejsme. Pak ale šok, když se objevilo charismatické hnutí a s ním zase zázraky, uzdravování, vymítání démonů a další věci, které jsme si mysleli, že je máme za sebou 😊

Také pacifismus, který po r. 1990 asi vymizel či se u některých převrátil v pravé bojové nadšení a modlitby za vítězství spřátelených zbraní...

Filosoficky jakýsi povrchní existencialismus a méně povrchní personalismus – obojí mohlo inspirovat i pozitivně.

Byla v tom i trocha amatérské intelektuální psychologie či psychoanalýzy, trochu ekologie, náklonnost k nonkonformismu – „Ježíš překračoval společenské hranice“. Averse k autoritám a institucím. Romantismus „nezajištěné církve“ (dobrá myšlenka, nevěrohodná však v ústech farářů dostávajících pravidelný plat atd.).

Ale i vcelku pozitivní vymezení vůči minulému zvěstování či vůči jeho komunistické a jiné kritice: Zájem o svět, zápas o „lepší svět“ – proti výtce, že náboženství vede k útěku ze světa, zájem o ty, kdo nemají světskou moc – proti výtce, že se církev vždy spikla s bohatými a mocnými. Trocha velmi umírněného feminismu – proti výtce, že církev utlačovala ženy. Zájem o tělesnost v Písmu – proti výtce platonismu. Důraz na společenství proti dřívějšímu náboženskému individualismu – to už všask bylo nad rámec osvícenství...

3 Strategie výkladu Písma v mezích našich představ

Nejde o to, že by ty věci byly nutně špatné, ale že určovaly obsah naší zvěsti, volbu textů či strategie jejich výkladu (zázraky lze vyložit psychologicky nebo se nestaly a jen sdělují nějakou myšlenku, texty o tom, že žena má v církvi mlčet či že žena má poslouchat muže jsou dobově podmíněné či pozdější vsuvkou nebo výrazem toho, že apoštol je ještě v zajetí židovství či naopak už opustil původní radikalitu Ježíšovy zvěsti, texty o poslušnosti vrchnosti je třeba číst v kontextu – no určitě 😊) Vyprávění o Ježíšově nanebevstoupení je poplatné trojpatrovému obrazu světa a má jen ilustrovat Ježíšovu velikost. Atd. atd.

To byly některé limity.

Tedy i dnes na mě někdy padne úzkost, zda jsme schopni z evangelia vyposlechnout něco, co jsme už předem nevěděli, něco, co jsme nechtěli slyšet. To je stálý zápas...

Ovlivnila mě později jedna knížka, *The Domestication of Transcendence: How Modern Thinking about God Went Wrong* od Williama Carla Plachera: „Neochočovat si“ Hospodina, přijmout jej v celku biblické zvěsti. Na řadě míst zarážející. **Je třeba ponechat Písmu jistou cizotu, vystavit se jí.** Právě v tom, co nám vadí, je mnohdy to, co bychom měli slyšet a co by nám pomohlo dostat se ze svého uzavřeného světa. **Skutečný Bůh** pro nás není tak snadno stravitelný jako naše ohočené obrazy Boha.

4 A ještě jedno obrácení

Nejsme jistě schopni číst Písmo bez předpokladů, a ani by to nebylo dobré, naopak **je dobré, když se slovo Písma setká s našimi názory, přesvědčeními, zkušenostmi, nadějemi, obavami.** O tohle setkání nakonec jde. Jde přitom ale o to, **aby naše názory, zkušenosti a obavy nelimitovaly**

náš výklad Písma, ale aby výklad Písma osvětloval naše názory, naše zkušenosti, naši situaci. Obrácení, o kterém jsem mluvil na začátku, lze popsat i takto: ***Nejde o to, vykládat Písmo světem, ale svět Písmem.*** Nejde o to, uzavřít se do sterilní nevědomosti o světě. Exegezi Písma jsem, myslím, provozoval vždy odpovědně a důkladně, ale až v posledních letech se snažím také o poctivou exegezi svých posluchačů a našich životů. (Analýzami „naší doby“ a „moderního člověka“ jsme ovšem zamořovali kázání odedávna, ale byly to jen abstrakce, tady mám na mysli konkrétní svět konkrétních lidí a jejich životů).

5 Autorita Písma

Jde o to, aby Písmo bylo ***nejvyšší autoritou*** a ostatní autority byly jen autoritami pomocnými. Tam, kde není Písmo nejvyšší autoritou, ***nastoupí na jeho místo jiné autority!***

Ve sporech v církvi jde obvykle ***o spor autority Písma a jiných autorit*** (který se pak zamlžuje, jako by šlo o spor výkladů Písma). V horších případech jde jen o spor jiných autorit, které se všechny ***maskují autoritou Písma ...*** Když se jedna strana jasně mýlí, neznamená to, že druhá strana má nutně pravdu. (Z dobrých postřehů naší české tradice vidím jako dobrou občas připomínanou skutečnost, že čeština nás zavádí formulací: „Mám pravdu“. Pravda není něco, co bychom mohli mít a jiné jazyky totéž vyjadřují opatrnějšími formulacemi – „Du hast recht, éto věrno, c'est vrais...“ L. Hejdánek by doplnil, že pravda má nás – když se to povede ovšem. To je také jiný výraz pro obrácení, o kterém mluvím).

To, co jsem vyprávěl, tedy nyní mohu převyprávět jako ***problém konfliktu autorit – autority vědy, rozumu, veřejného mínění, filosofie či ideologie, „samozřejmostí“ našeho obrazu světa.*** Ty „samozřejmosti“ jsou nejnebezpečnější, protože si neuvědomujeme, že vůbec samozřejmé nejsou, leda v našem prostředí, naší době, naší kultuře...

Pro mou generaci to byl zejména ***konflikt autority Písma a autority vědy, „Písmo říká“ versus „Věda říká“.*** ***Strategií bylo náboženství v mezích vědeckého obrazu světa.*** Tehdy se ještě zdálo, že když to „věda říká“, tak je to tak a je třeba sklapnout, jen nějakí fundamentalisté mohou hájit biblický obraz světa (či biblické obrazy světa). Vztah vědy a víry je téma na několik přednášek a nedá se to tu stručně odbýt, zde jde jen o to, abychom vnímali ten konflikt autorit a to, jak jsme s ním zacházeli. Když to věda říká, musí náš výklad Písma tomu ustoupit. Úplně to samozřejmě nejde, to bychom museli Písmo škrtnout celé, tak se volily různé strategie, jak rozpor vědy a víry zmírnit. Problém byl hlavně s prvními kapitolami Bible, neboli co s ***evolucionismem.*** Ale pro osobní život křesťana spíš byla podstatná jiná otázka: Platí ***deismus,*** tedy představa raně novověké vědy, že Bůh svět stvořil a na konci bude soud, ale v tomto čase Bůh do svého díla nezasahuje? Pokud ano, tak je zbytečné se modlit, očekávat zázrak. „Buď vůle Tvá“ už není modlitba za Boží radikální proměnu světa, ale rezignované smíření s krutým osudem. S důsledky pro výklad Písma – Boží působení omezeno asi jen na Boží působení na duši (jejíž existenci ovšem tehdy bylo módní popírat 😊). A musím bohužel říci, že když jsem před několika lety psal knížku o Božím jednání v dějinách, zjistil jsem, že většina teologů, včetně římskoka-

tolických, je deistická. O deismu se říká, že je to zdvořilý ateismus. Tohle ateismu je církev plná...

6 Autorita Písma nebo autorita profesorů biblistiky?

Pro nás kazatele má autorita vědy ještě speciální podobu **autority vědeckého výkladu Písma**, „*stavu bádání*“, což je v naší době ještě stále tzv. historicko-kritická metoda. V praxi jde o autoritu toho, co si přečteme v biblických komentářích. Autoritu komentátorů je třeba vnímat jako relativní, což ani není zas tak těžké – používáme-li několik biblických komentářů, často si protirečí, takže vidíme, že nemají absolutní platnost. – Analogicky jste všichni viděli v době covidu, že není žádné „Věda říká“, ale co virolog, to názor (nebo několik názorů, odborník mívá více hypotéz). Názory odborníků je třeba brát vážně, ale také s potřebnou rezervou.

7 Autorita Písma – jde víc o praxi než o teorii

Nejprve trochu teorie – jak je tomu s autoritou Písma? Lze ji zdůvodnit? Lepší je to nedělat, protože to jde jen tak, že se odvoláme na jiné autority – co se v Písmu píše, je rozumné, užitečné, mravně prospěšné... Ale to už **posuzují Písmo z pozice jiných autorit**, a tím Písmo podrízuji těmto autoritám. Může to být užitečné v apologetice, ale tyhle důvody mají jen předběžnou platnost.

Lepší se mi zdá přístup, který říká, že **autorita Písma není věcí teorie, ale praxe**. Ono je to vidět při našem **zacházení s Písmem**, zda je pro nás Písmo autorita, kterou se řídíme, nebo zda je užíváme ke zdůvodnění svých zájmů či názorů. Na to není třeba být velký teolog, pozná to i ateista, i komunista. Když se za vlády komunistů naše církevní vedení zkusilo odvolat na Písmo, reagovali tehdejší mocipáni z úřadu pro církevní věci: Uznáváte autoritu Písma, jen když se vám to hodí. A uvedli příklady ze života farářů, jejichž jednání bylo evidentně v rozporu s Písmem, aniž to církevní vedení řešilo jako problém. Ale ptejme se sami sebe, aby nám to nemuseli předhazovat naši nepřátelé, **zda opravdu nevykládáme Písmo, jak se nám to hodí, ale respektujeme autoritu Písma, i když se nám to nehodí**.

Autorita Písma je ovšem odvozená: **Nejvyšší autorita je Bůh. Bůh mluví a jedná. Autoritou je Boží slovo** (hebrejsky *dabar* – slovo a čin), tj. Ježíš Kristus a jeho slova a činy. Kristus s námi jedná skrze Písmo – tedy **autoritou je Písmo svaté jako nástroj Božího jednání s námi**. Není to kniha před námi, s kterou něco uděláme, ale prostředek Boží komunikace s námi. Bůh s tou knihou, se slovem v ní obsaženým, s námi něco dělá – doufám, že jste to všichni zažili a zažíváte a pak už to pro vás není pouhá teorie.

Autorita Písma je tím, čemu se ve vědě říká axioma, tedy **nutný předpoklad** veškerého dalšího uvažování a jednání. Buď tento axiom víry či vědy respektuji, nebo bych se měl věnovat něčemu jinému. Axiomata se nedokazují – lze citovat důvody pro autoritu Písma z Písma, ale to je „důkaz v kruhu“ (*petitio principii*). To platí i o vědeckých axiomatech.

8 Autorita se nedokazuje, ale respektuje

Autorita je jeden z *účinků* Písma svatého. Nedokazuje se, ale *uplatňuje se a uznává* (nebo taky ne).

Primárně je autorita Písma patrná v tom, že je Písmo *bohoslužebným textem*

– *Písmo je základem, obsahem a kritériem pravé bohoslužby.*

(Historicky kánon Písma vznikl tímto způsobem, tj. jde o bohoslužebné texty rané církve).

Bůh je v bohoslužbě přítomen ve svém slově, mluví a jedná v ní.

– v liturgii to má obvykle i nějakou formu: Stojíme při čtení evangelia, oslovujeme přítomného Pána, např. Sláva Tobě, Pane, ve východní liturgii tzv. malý vchod (vstup) s projevem úcty k Bibli. (A při přednášce jsem nepřednášel od pultíku na stole Páně, odtud má znít zvěstování evangelia).

Odpovědí je i vyznání víry (víry vázané na Písmo) a doxologie, tj. chvály – chválen je Bůh, tak jak se zjevuje v Písmu.

Kázání je poměřováno autoritou Slova – Písmo je jeho kritériem, soudcem, latinsky scriptura iudex.

Boží slovo je účinné, zachraňující slovo – nejen předčítání, ale dána i moc odpouštět hříchy! Ve slově působí a je přijímán Duch svatý.

!!!A o to nakonec jde, *pochopit slovo Písma jako slovo živé a jednající, jako Boží jednání slovem dnes s námi!!!* Žid 4,12: „Slovo Boží je živé, mocné a ostřejší než jakýkoli dvousečný meč; proniká až na rozhraní duše a ducha, kostí a morku, a rozsuzuje touhy i myšlenky srdce“.

Svatosti a další obrady jsou zdůvodněné Písmem, biblický text je jejich součástí.

Ve struktuře bohoslužby je patrný *protiklad Pán a církev – to je základní pro uplatňování autority Písma. Když na místo autority Pána a jeho slova nastoupí autorita církve, vše se převrátí.*

Klasicky řečeno: Písmo je *norma normans, norma všech norem, ostatní je norma normata* – pod autoritou Písma.

A konečně se autorita Písma uplatňuje v *následném praktickém životě jednotlivce i církve*. Jsou normy Písma překonané, zastaralé, nevhodné pro naši dobu? – Pozor: Nejde o to, zda jsou biblické normy věčné či zda se etika mění, ale o to, že tyto normy *budou platit při Posledním soudu!*

Individuálně tedy autorita Písma znamená: snažím se žít podle biblických norem, a když se mi to nedaří, uznám svůj hřích a přijmu odpuštění.

Naše *církevní jednání* (kázání, výuka náboženství, vedení sboru, vzájemná pastorece) nenahrazuje autoritu Písma, ale *slouží autoritě Písma* a jejímu uplatňování. Katolíci mají pěknou formulaci v koncilním dokumentu Dei Verbum 10, i když je to spíše ideál než realita: „...Tento učitelský úrad však není nad Božím slovom, ale *slouží mu* tak, že učí jen to, co bylo předáno, neboť z Božího příkazu a za pomoci Ducha svatého Boží slovo zbožně slyší, svědomitě stráží a věrně vykládá a z tohoto jediného pokladu víry čerpá všechno, co předkládá k věření jako zjevení od Boha“.

Cíli tohle by mělo být *patrné, zda jsme nad Slovem či zda mu sloužíme* – pokud ano, je slovo autoritou.

Prof. Slenczka z Erlangen zdůrazňoval:

Jde o to, aby byl uchován kritický protiklad Božího a lidského slova, dialektika Ducha a litery, dialektika zákona a evangelia.

Jde o osobu Syna a dnešní působení Ducha, ne o historické otázky.

Jde o falešné či pravé učení, o pravou či falešnou církev a tedy o spásu či zavržení.

9 Obecně platné zkušenosti

Pravda – nejen Písma – se odhaluje tomu, kdo je **ochoten ji poznat a vyvodit z ní důsledky**.

Typická zkušenost kazatelská – zvolíme biblický text k nějaké příležitosti, ale poctivou biblickou prací zjistíme, že se k ní text vůbec nehodí – **text vyhrál, prosadil se** proti tomu, co jsme do něj vnášeli předem zvenčí.

Totéž zažíváme neustále s diplomandy – mají určitou koncepci své diplomové práce, ale ta se jim rozpadne, když se ponoří do problematiky do hloubky. To ale není chyba, to je právě doklad, že se **dotkli reality**, že už do reality nevnášejí své očekávání, ale že **realita proměnila jejich očekávání. O to jde analogicky při výkladu Písma** (jde o toto **obrácení**). Text řekne něco, co jsme **nečekali**, co jsme třeba **nechtěli slyšet ...**

Obecně **ideální metodou poznání je bezelstné nezáměrné naslouchání**, otevřenost pravdě. A je asi jasné, že některé věci, které nám byly **vnášeny ze světa**, si dokážeme nějak **následně zdůvodnit i biblicky**, ale že kdybychom bezelstně naslouchali Bibli, tak bychom k nim nikdy nedošli. Což je klasický příklad, kdy jsme určeni externí autoritou a pak najdeme v textu to, co se nám hodí.

Veliký problém současnosti je tzv. **kognitivní disonance, tedy nesoulad názorů našeho okolí s naší vírou** – odtud **pokoušení přizpůsobit se světu, zmírnit toto napětí**. Jde o skutečně velké napětí – psychologické pokusy ukázaly, že člověk zapochybuje sám o sobě a říká opak toho, co vidí, když všechny ostatní pokusné osoby tvrdí opak toho, co vidí on. Bude to stále horší a musíme se naučit s tím žít, jinak jen budeme náboženskými politruky světských ideologií a synody budou činit rozhodnutí, u nichž bude zřejmé, že jsou inspirovány světskými programy a pak třeba dodatečně nějak zdůvodněny biblicky. Co asi odhlasují příště se pak nebudeme dozvídat z Bible, ale z programů nějaké strany či neziskovky 😊

Příloha (kontext k citátu v textu)

Dei Verbum – Církev má Písmo svaté v úctě

21 Církev měla vždy v úctě Boží Písmo jako samo tělo Páně, vždyť – především v posvátné liturgii – nepřestává brát a podávat věřícím chléb života se stolu jak Božího slova, tak Kristova těla. Vždy měla a má Písmo svaté spolu s posvátnou tradicí (katolické specifikum, pozn. jv.) za nejvyšší pravidlo své víry, neboť Písmo svaté, Bohem vnuknuté a jednou provždy zaznamenané, podává nezměnitelně slovo Boha samého a v slovech proroků a apoštolů dává zaznít hlasu Ducha svatého. Je tedy třeba, aby se všechno církevní kázání i křesťanská zbožnost živila a řídila Písmem svatým. V posvátných knihách totiž Otec, jenž je na nebesích, s láskou vychází vstříc svým dětem a rozmlouvá s nimi. Slovo Boží má takovou sílu a moc, že je pro církev oporou a životem a pro její děti posilou víry, pokrmem duše, čistým a trvalým pramenem duchovního života. Proto o Písmu svatém nadmíru oprávněně platí slova: „Slovo Boží je plné života a síly“ (Žid 4,12), „má moc vzdělávat a zjednávat dědictví (ve společenství) všech posvěcených“ (Sk 20,32; srov. 1 Sol 2,13).

Zjevení je třeba přijmout vírou

5 Zjevujícím Bohu je třeba prokazovat „poslušnost víry“ (srov. Řím 16,26; také Řím 1,5; 2 Kor 10,5–6), jíž se celý člověk svobodně odevzdává Bohu tím, že se „rozumem i vůlí plně podřizuje zjevujícím Bohu“ (1. vat. koncil, Věrouč. konst. o katolické víře Dei Filius) a dobrovolně přijímá zjevení, které dal Bůh. K tomu, aby se nám dostalo této víry, je potřebná předcházející a pomáhající Boží milost a vnitřní pomoc Ducha svatého, aby se on dotkl srdce a obrátil je k Bohu, otevřel duchovní zrak a dal „všem, aby s radostí souhlasili s pravdou a věřili v pravdu“. (2. koncil v Orange) Aby se i nadále prohlubovalo porozumění Božím zjevení, týž Duch svatý stále zdokonaluje víru svými dary.